

Rättsavdelningen
Jesper Symreng
jesper.symreng@socialstyrelsen.se

Justitiedepartementet
ju.remissvar@regeringskansliet.se
ju.L5@regeringskansliet.se

Socialstyrelsens yttrande över betänkandet Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet (SOU 2018:69)

Justitiedepartementets dnr Ju2018/04195/L5

Sammanfattning

Socialstyrelsen delar i huvudsak utredningens ställningstaganden och tillstyrker utredningens förslag. Socialstyrelsen anser att omprövningstiden för utreseförbudet bör ske var tredje månad istället för var sjätte månad.

Särskilda synpunkter

5.4.3 Barnäktenskap bör kriminaliseras

Socialstyrelsen är positiv till förslaget att kriminalisera barnäktenskap men ser vissa risker för problem vid tillämpningen av bestämmelsen. Skillnaden mellan det som utredningen avser med äktenskapsliknande förhållande och samboförhållanden enligt sambolagen är enligt Socialstyrelsens uppfattning inte så tydlig att det kan uteslutas att även främjandet av vissa typer av samboförhållanden kan komma att omfattas av brottsrekvisiten. I sambolagen är det stadgat att när det i en lag eller annan författning talas om sambor eller personer som bor tillsammans *under äktenskapsliknande förhållanden* eller används liknande uttryck, avses därmed sambor enligt första stycket. Ett lagligt samboförhållande innebär visserligen inte att paret uppfattas som makar men det uppkommer rättigheter och skyldigheter mellan samborna på ett sätt som kan likna det ”etablerade normsystem” som utredningen menar kännetecknar ett sådant äktenskapsliknande förhållande som ska kriminaliseras. Det är dessutom möjligt, med vårdnadshavares samtycke, att en person mellan 15-18 år är sambo med en lika ung person, eller med en person som är över 18 år. Det bör enligt Socialstyrelsens mening göras ett noggrant övervägande av hur förslaget om kriminalisering av barnäktenskap förhåller sig till sambolagen innan en kriminalisering av äktenskapsliknande förbindelser sker.

6.5.3 Utreseförbud och passregler

Socialstyrelsen är positiv till att ett utreseförbud införs i lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, om det kan hindra att barn och unga förs utomlands för att ingå äktenskap eller könsstympas. I huvudsak instämmer Socialstyrelsen i utredningens överväganden och förslag till utformning av utreseförbudet och de följändringar i bl.a. passlagen som föreslås.

Socialstyrelsen ser, i likhet med utredningen, ett möjligt behov av att utöka utreseförbudets tillämpningsområde till att även gälla andra situationer där barn riskerar att fara illa genom att föras utomlands, utöver risken att föras utomlands för att ingå äktenskap eller könsstympas. Exempel skulle kunna vara om ett barn är på väg att föras till ett krigsområde eller en annan miljö som bedöms skadlig för barnet/den unge. Ett annat möjligt behov kan vara om barnet eller den unge riskerar att på ett otillbörligt sätt föras bort från vårdnadshavaren.

Socialstyrelsen anser att en omprövning av ett meddelat utreseförbud bör ske var tredje månad istället för var sjätte månad. Vård enligt 2 § eller 3 § LVU behöver ofta pågå under en längre tid för att en utvärdering av vården ska kunna göras. När det gäller behovet av omprövning har det föreslagna utreseförbudet enligt Socialstyrelsens bedömning fler likheter med bestämmelserna i LVU om umgängesbegränsning och hemlighållande av vistelseort än med LVU-vård. Utreseförbudet är en för barnet/den unge ingripande åtgärd som visserligen syftar till att skydda barnet/den unge men som samtidigt innebär en begränsning av rörelsefriheten. Täta uppföljningar av situationen för barnet/den unge kan minimera tiden för utreseförbudet och bör även ge socialtjänsten en bättre möjlighet att hjälpa barnet/den unge. Till skillnad från när det gäller placeringar enligt LVU finns det inte heller någon annan aktör som på nära håll följer barnet/den unge (ex. ett familjehem).

Ett utreseförbud träffar enligt förslaget barnet eller den unge. Men straffsanktioneringen omfattar alla personer som för ut ett barn ur Sverige i strid med ett utreseförbud eller främjar en sådan utlandsresa. Det kan diskuteras om inte talerätt vid ett överklagande av meddelat utreseförbud också bör omfatta den personkrets som kan träffas av straffsanktioneringen. Utredningen har inte något mer ingående resonemang kring detta. Socialstyrelsen anser dock att det bör vara tillräckligt att barnet/den unge samt vårdnadshavarna har talerätt gentemot beslutet, vilket också är utredningens förslag.

Av den föreslagna bestämmelsen 31 b § i LVU framgår att socialnämndens ansökan om utreseförbud ska innehålla en redogörelse för tidigare vidtagna åtgärder. Åtgärderna ska, tillsammans med övriga omständigheter, redovisas i ansökan till förvaltningsrätten och ligga till grund för domstolens bedömning av om utreseförbud ska meddelas. Utredningen har dock inte närmare gått in på vilka andra åtgärder än utreseförbud som kan vara aktuella i denna typ av ärenden. Utreseförbudet bygger på en riskbedömning av en situation för barnet/den unge. Barnets eller den unges eventuella samtycke till utreseförbudet bör enligt utredningen inte i någon riktning påverka möjligheten att meddela ett utreseförbud.

Möjligheten att meddela ett utreseförbud ska, om Socialstyrelsen uppfattat förslaget rätt, inte heller vara beroende av om möjligheten till frivilliga insatser först uttömts. Det kan enligt Socialstyrelsen medföra att socialtjänsten känner en osäkerhet kring vilka tidigare vidtagna åtgärder som ska redovisas i ansökan och att förvaltningsdomstolen i sin tur inte vet om eller hur åtgärderna ska påverka bedömningen av om ett beslut om utreseförbud ska meddelas. Handläggningen hos såväl socialtjänsten som förvaltningsdomstolen riskerar då att fördröjas vilket i slutändan kan drabba barnet / den unge. Socialstyrelsen anser att det därför bör övervägas om det föreslagna kravet på en redogörelse i ansökan för tidigare vidtagna åtgärder bör tas bort.

Socialstyrelsen vill även framhålla vikten av att de nu föreslagna bestämmelserna om utreseförbud beaktas i samband med att delegationsbestämmelserna i socialtjänstlagen ses över.

7.4 Myndigheternas samverkan och arbetsmetoder

Socialstyrelsen delar utredningens uppfattning att det är av stor vikt att samverkan sker mellan olika aktörer för att motverka barnäktenskap och könsstypning. Socialstyrelsen är mån om att den pågående samverkan med Skolverket och utrikesdepartementet i dessa frågor stärks ytterligare.

Socialstyrelsen delar utredningens bedömning att ett stödmaterial bör tas fram riktat till socialtjänsten om hanteringen av enskilda ärenden som rör könsstypning och/eller tvångsäktenskap och som inkluderar samarbetet med utrikesförvaltningen. Socialstyrelsen delar även utredningens bedömning att ett sådant stödmaterial bör ha ett bredare perspektiv och även omfatta andra situationer då enskilda är nödställda i utlandet på grund av skäl hänförliga till hedersrelaterat våld och förtryck.

7.5 Ansvarsfördelningen mellan myndigheterna

Socialstyrelsen delar utredningens bedömning att det finns behov av en övergripande permanent funktion på sätt som föreslås i avsnitt 7.5.7. Det är också viktigt att övriga aktörers olika ansvarsområden och fortsatta kompetens i dessa frågor upprätthålls. Länsstyrelsen i Östergötland är en kompetent aktör i frågor om hedersrelaterat våld och förtryck och har en bred och god samverkan med övriga aktörer på området, däribland Socialstyrelsen. Socialstyrelsen har inget att erinra mot att Länsstyrelsen i Östergötland blir en permanent resurs- och kompetensfunktion med samordningsansvar.

Beslut om detta yttrande har fattats av ställföreträdande generaldirektören Urban Lindberg. I den slutliga handläggningen har avdelningschefen Erik Höglund och enhetschefen Mariana Näslund Blixt deltagit. Juristen Jesper Symreng har varit föredragande.

SOCIALSTYRELSEN

Urban Lindberg

Jesper Symreng